

Anmeldelse.

Kr. Erslev: Konge og Lensmand i det sextende Aarhundrede. Studier over Statsomvæltningen i 1536 og dens Følger for Kongemagt og Adelsvælde. Kjøbenhavn, Jakob Erslevs Forlag. 1879. (209 + LIII Sider.)

Den Opgave, Forf. har sat sig, er en Paavisning af de Følger, Statsomvæltningen i 1536 havde for Forholdet mellem Konge og Adel. Denne Paavisning giver han imidlertid ikke gennem en almindelig Skildring af det hele indbyrdes Forhold mellem de to Statsmagter; — men han udskiller en enkelt Side af dette Forhold, en Side, der ikke er mere omfattende end, at en Enkelt nogenlunde kan udtømme de Kilder, der kan belyse den, og en Side, der dog er af en saa afgjørende Vigtighed, at hvad der ved den viser sig som Resultat, i alt Fald i Hovedsagen ogsaa maa gjælde for hele Forholdet. Den Side, Forf. har valgt, er Lensvæsenet: Dette var i det sextende Aarhundrede omtrent enstydigt med Administrationen: her mødtes de to Statsmagter, Konge og Adel, saaledes at naar den enes Magtfylde tager til, maa den andens tage af. Og ikke blot er Lensvæsenet for saa vidt en ligefrem Maalestok for Magtforholdet mellem de to Statsmagter; men netop paa Lensvæsenets Omraade virker Reformationens Indførelse stærkest ind paa de verdslige Samfundsforhold. Og endelig har Lensvæsenet den sjældne Egenskab, at det tillader en positiv næsten

exakt Behandling: Lenenes Antat, deres Størrelse og Indtægter, Kongens og de adelige Lensmænds Indflydelse og Fordele, det er næsten altsammen Ting, der kan udtrykkes i Tal, — og det bliver tilmed store Tal, hvor Tilfældighederne opveje hverandre, vi her faa at gjøre med.

Hr. Erslev har da først gjort alle de enkelte Len til Gjenstand for et Detailstudium. Dettes Resultater foreligge i det af ham (med Understøttelse af den Hjelmsjerne-Rosencrone'ske Stiftelse) udgivne Værk «Danmarks Len og Lensmænd i det sextende Aarhundrede 1513—1596.» Denne Materialsamling danner Grundlaget for Bogen «Konge og Lensmand.»

I denne Bog forsvarer Forf. en Opfattelse, der stærkt afviger fra den hidtil gængse. Tidligere hævdede man, at Statsomvæltningen i 1536 i høj Grad fremhjælp Adelsvælden; man mente, at det var Adelen, som fik Hovedfordelen af Kirkegodsets Sækularisation, idet den derved erhvervede en meget stor Del af den katholske Kirkes Godsrigdom, og man paastod, at Adelens Stilling i Lensvæsenet overhovedet blev i en betydelig Grad styrket og udvidet ved Statsomvæltningen i 1536. Nu giver imidlertid Hr. Erslev en Skildring af Lensvæsenets Udvikling, der, idet han støtter sig paa indgaaende Detailstudier og deraf uddragne statistiske Resultater, viser, at Statsomvæltningens Følger netop gaa i modsat Retning af, hvad man har troet: det er Kronen, der profiterer, baade derved at den vinder flere Gange mere Kirkegods end Adelen, og derved at det lykkes den at gennemføre en Reform af Lensvæsenet i monarkisk Retning. Denne monarkiske Reform viser sig deri, at de Skranker, som Adelen havde rejst for Kongens fri Raadighed, afskaffes eller dog svækkes; endvidere deri, at det lykkes Kongen, takket være den større Handlefrihed, at reorganisere Lensvæsenet, saaledes at Kongens Interesser bliver dominerende: det lykkes Kongen efter 1536 at gjøre Regnskabslenene til den herskende Form i Lensvæsenet, medens de før 1536 kun havde udgjort en beskedent Brøk af alle Len. Ved Kirkegodsets

Inddragelse, der var en umiddelbar Følge af Begivenhederne i 1536, forøgede Kronen sine Indtægter i en særdeles betydelig Grad, medens det Adelen vandt ved denne Lejlighed sammenlignelsesvis kun var ringe; og ved den monarkiske Reform af Lensvæsenet, der ogsaa skyldtes Statsomvæltningen i 1536, om den end strækker sig ud over hele Resten af Aarhundredet, forøger Kronen aller sine Indtægter, medens Adelen maa vige.

Hr. Erslev har saaledes vist, at Adelen efter 1536 trængtes tilbage paa Lensvæsenets Omraade. Men følger deraf, at den overhovedet trængtes tilbage i sit Magtforhold til Kronen? Tidligere troede man i Danmark at se en stadigt stigende Adelsvælde fra 1536 til 1660, da der brat gjordes Ende herpaa. I Modsætning til den tidligere Opfattelse gjør Hr. Erslev nu gjældende, at Omslaget i 1536 ikke blot ramte Adelens Stilling i Lensvæsenet, men dens hele politiske Stilling. For Adelens hele politiske Indflydelse var dens Forhold til Lensvæsenet sikkert ogsaa væsentlig bestemmende, og det vilde i og for sig være højst paafaldende om Adelsvælden i Almindelighed vilde stige, naar den paa dette saa væsentlige Punkt gik tilbage. Der findes da ogsaa adskillige Tegn, der vidne om, at Adelens politiske Magt, dens Forhold til Kongemagten, betydeligt svækkedes efter 1536; — men det kan nok være, at Sagen stiller sig anderledes med Hensyn til Adelens sociale Stilling: Adelen afslutter sig efter 1536 stedse mere nedadtil, og de lavere Stænder trykkedes, efter deres Nederlag i Grovens Fejde, stedse dybere ned; Adelen udvider sine Godser og samler sig Rigdomme, og dens sociale Glans straalere stærkere, om end den politiske Indflydelse er svækket.

Resultatet bliver altsaa, at Danmark med Hensyn til Forholdet mellem Konge og Adel ikke staar som en Undtagelse fra den almindelige evropæiske Udvikling i det sextende Aarhundrede. Kongemagten er rundt om i Evropas Stater i frodig Udvikling paa denne Tid, og i Danmark ligesaa fuldt som i andre protestantiske Lande støttes dens Magttilvæxt i høj Grad ved Reformationens Indførelse. Enevælden indføres i

1660 ikke blot, fordi Danmark paavirkes af den almindelige europæiske Udvikling, heller ikke blot fordi Adelen befinder sig i en Selvopløsnings-Tilstand; — men Statsomvæltningen i 1536 peger fremad mod Statskupet i 1660.

Vi skulle til denne Redegjørelse for Undersøgelsens Resultater føje, at Afhandlingen, for hvilken Forf. har erhvervet den filosofiske Doktorgrad, er skreven i et livligt og klart Sprog. Et Forbillede har Forf. tildels haft i Forssells Fremstilling af de svenske Lensforhold i »Sveriges inre Historia.»
